

KOMENTARJI IN GLOSE

KRITICNO LETO 1967. Naše liho leto je bilo verjetno najbolj kritično pa tudi krvavo v vsej povojni zgodovini sveta. Letošnja politična bilanca je bila žalostna — zdaj imamo kar dva konflikta na svetu. Dva na enem kontinentu. Oba kričita v nebo, oba čakata na rešitev. Vsi mislimo: »Jutri bo vse rešeno!« Vendar, kaj so v zgodovini meseci pa tudi leta!

Vojna v Vietnamu se nadaljuje in zaostruje — kriza na Srednjem vzhodu se stopnjuje — oboroževalna tekma se ne ustavi niti za dan. Nihče ne ve, kdaj bodo pogasili ogenj — kje in kdaj bo izbruhnil nov. Pred vrati Kitajske, v džunglah Južne Amerike?

Svet se drobi in diferencira naprej. Afrika je postala mozaik držav. Latinska Amerika kljub skupnemu jeziku, istim zgodovinskim izročilom, isti filozofiji še danes ne najde skupnega jezika. Na svetu je zdaj približno 130 držav, toliko je tudi valutnih sistemov. Vendar ima v tem morju le 22 držav konvertibilno valuto. Vse druge valute so le papir, ki ima le notranjo veljavo.

Na naši krogli je zdaj približno 3 milijarde 300 milijonov ljudi. Vendar je usoda sveta dejansko v rokah treh ljudi: Johnsona, Mao Ce-tunga in generala de Gaulla. Kakšna čudna kombinacija!

Nadaljuje se veliki boj za pozicije v tretjem svetu. Za te pozicije se bore Zahod, Moskva in Peking.

Amerika ima 6 % svetovnega prebivalstva, vendar ima v svojih rokah kar 50 % njegovega bogastva. Amerika je kot visoka trdnjava v ravnini. S svojo silo gradi in uničuje. Njena ekonomska in vojaška moč je na višku. Ameriški razcvet — boom — traja že 80 mesecev. Washington uporablja zvezde in planete kot znanstvene igračke.

Sovjetska zveza ima 22 milijonov km² — šestino zemeljske krogle. Izredno nagel vzpon Sovjetske zveze je eden izmed velikih fenomenov našega stoletja. Od oktobrske revolucije do danes se je sovjetski industrijski potencial povečal za triinšedemdesetkrat!

Kitajska ima 780 milijonov ljudi — vsak četrti na svetu je zdaj Kitajec. Nekateri so spet začeli govoriti o nekakšni rumeni nevarnosti, vendar so sami hitro utihnili s tem »strašilom«. Kar se dogaja za bambusovo zaveso, je danes važnejše kot to, kar govore in pišejo v Washingtonu, Londonu, Parizu pa tudi v Moskvi.

Anglija je bila nekdanja kraljica morja in prvi bankir sveta. V angleškem imperiju sonce ni nikoli zašlo. Zdaj je postala Velika Britanija mlajši partner Združenih držav. Anglija ima le 26 % svetovnega prebivalstva, vendar, kakor kaže, 50 % njegovih skrbi...

Francija poskuša manevrirati med ameriškim in sovjetskim svetom, premalo pa ima moči za popolnoma samostojno akcijo. Kaj pa je 50 milijonov ljudi, kolikor šteje zdaj peta republika! Vseeno je de Gaulle priboril Franciji ugled, ki ga že dolgo, od Napoleona, ni imela v svetu. Toda Francija je samo jeziček. De Gaulle ni kapitan na poveljniškem mostu. Je samo spreten in odločen krmar.

Kar tri petine vse človeške rase pripada zdaj nebelcem. In to je tista velika rezerva, za katero se bore velesile. Ali ni značilno, da je postal nedavno ameriški črnc William Washington župan glavnega ameriškega mesta. In ame-

riška družba je rasno visoko zavedna. Še nekaj: Washington je najbolj snobovsko mesto med vsemi ameriškimi mesti. Washington pooseblja tradicijo, eleganco, politiko in ambicijo mlade ameriške družbe.

Evropa že zdavnaj ni več središče sveta. Evropski vek zahaja, toda naša celina je zdaj najbolj miren del sveta. Kdo je lahko to napovedal še leta 1945? Prva in druga svetovna vojna sta se začeli v Evropi. Tu ni bilo po vojni, če izvzamemo berlinsko krizo, nobene krize, ki bi bila lahko potegnila svet v vrtinec.

Res je, Evropa je dala Aziji svoje politične ideje. Tudi marksizem je prišel iz Evrope, pa druga velika gibanja 19. in 20. stoletja. Vendar je postala medtem Azija glavni politični vrtinec sveta.

* * *

Zgodovinarji predvidevajo, da bodo v zadnji tretjini tega stoletja največji konflikti v Aziji. Prvi dve svetovni vojni sta se začeli v Evropi. Leta 1950 je izbruhnila korejska vojna; ta se je končala 1955. V Vietnamu ni bilo od 1945 nikoli miru, prava vojna se je začela leta 1965, tedaj so ameriška letala prvič napadla Severni Vietnam.

Sedanja ameriška generacija doživlja že tretjo vojno v Aziji. Tri vojne v eni generaciji! Kakšna tragična bilanca! »Je Azija res tako važna za Ameriko?« se sprašuje ameriška mladina, razmišljajo trezni ljudje.

Kaj je vojna v Vietnamu? Državljsanska vojna med Severom in Jugom? Konfrontacija med visoko razvito kapitalistično Ameriko in »mlado« ekspanzivno Kitajsko? Gre Amerika po stopinjah britanskega imperializma? Za kaj gre: za Vietnam ali za vso jugovzhodno Azijo? Velja res tista »domino teorija«? Propade ena država, propadejo vse po vrsti?

V Združenih državah sta se v zadnjem času pojavila dva nova dokumenta v tej zvezi. Eden predvideva ameriški umik iz vse Azije, drugi zagovarja ameriško navzočnost.

Znani ameriški komentator Walter Lippmann predlaga, naj se Amerika umakne iz Azije na jug — v Avstralijo in na Novo Zelandijo. Takole argumentira: Ameriška baza v Vietnamu je negotova. Združene države ne morejo voditi vojne na azijski kopnini. Amerika je pomorska (maritimna) država. Njena moč je na morju in v zraku. Amerika ne more poslati milijonske armade v Azijo. Moč Kitajske je pehota — kraljica vojske, kakor zatrjujejo vse vojaške knjige.

Drugi dokument so podpisali ameriški generali. Med njimi sta tudi Eisenhower pa Bradley, to skupino podpira tudi bivši predsednik ZDA Harry Truman. Ta dokument opozarja na važnost vzhodnega roba Azije s svojimi otoki in polotoki. V tistem delu sveta, ki gre od Kalifornije do Japonske, Singapura in Avstralije živi 380 milijonov ljudi. To linijo mora Amerika za vsako ceno braniti.

Ce ne bi bilo Američanov v Vietnamu, bi bili Kitajci danes že v Indoneziji. In to je potencialno ena najbogatejših držav na svetu. Če ne bi bilo ameriške vojske ... bi bili Kitajci osredotočili svoj pritisk na Indijo, Tajsko, Burmo. Kdo ve?

Tako argumentirajo zagovorniki ameriške intervencije.

Ameriški državni sekretar Dean Rusk pa opozarja stalno na podobnost s položajem v tridesetih letih. Če bi bili Hitlerju preprečili okupacijo Porenja, če bi mu bili zaprli pot na Češko, ne bi bilo druge svetovne vojne.

Ta teorija nima preveč zagovornikov. Proti njej je tudi Lippmann. Mao in Hitler, ta primerjava je le preveč plitva. Še več, je absurdna.

Vojna ali mir — ali res ni druge perspektive? Ali ni morda tretje rešitve? Koliko nevarnih konfliktov smo že v zadnjih desetih letih preprečili! Berlin, Kuba, Korejska vojna se je končala s kompromisom. Indija in Pakistan sta leta 1965 po večtedenskih bojih prenehali sovražnosti.

Znani indijski državnik in politik Krišna Menon je objavil letos v ameriški reviji International Affairs zanimiv članek. V njem analizira korenine vehementne kitajske reakcije na dogodke v Aziji.

Kitajska je najbolj kontinentalna, najbolj izolirana država sveta, pravi. Kitajski razvoj je bil nepretrgan. Kitajska reagira kot vsaka družba, ki se čuti ogroženo. Menon trdi, da bi Kitajska ravnala drugače, če bi jo sprejeli v svetovno organizacijo.

Danes, 18 let po zmagovitem zaključku revolucije, je Kitajska še vedno sredi eksplozije. Kitajska je v stopnji, ki so jo druge države že zdavnaj prebolele. Iz Pekinga odmevajo bojna gesla kakor za najhujših revolucionarnih prevratov.

In vendar razvoj sveta ni odvisen od velikih programov, marveč od uresničitve skromnejših programov, ciljev, ki jih lahko dosežemo jutri.

Kako dolgo bo še trajala vojna v Vietnamu? Kako bridko vprašanje!

Eno pa lahko vendar že zdaj zapišemo: vojna v Vietnamu je najbolj nepopularna, najbolj črna točka v vsej ameriški zgodovini. Mladi Američani se vsi sprašujejo: »Why« — zakaj?

To je ena stran medalje. Druga pa je prav tako važna: predsednik Johnson noče in ne sme postati prvi prezident ameriških držav, ki je izgubil vojno! To moramo vedno upoštevati, kadar razmišljamo o vietnamskem vprašanju.

Amerika se je tako angažirala, da praktično ne more nazaj. Amerika je velesila, zato lahko prizna svoje napake, pravi Lippmann. Vendar je to lažje reči kot storiti. Lippmann velja v Ameriki za »pandita« — učenega.

Kako dolgo še v Vietnamu? Vse več je glasov, da bo po ameriških volitvah drugo leto novembra jasnejša slika. Ameriški generali zatrjujejo, da se bodo ameriški vojaki umaknili, ko bosta Japonska in Indija dovolj močni, ko bosta lahko prevzeli del ameriškega bremena.

Vendar ne smemo spregledati tega: Kitajska govori o vojni in celo grozi z vojno, vendar so njena dejanja kaj preiščljena. Peking ima v bistvu zelo previdno politično linijo. Z enim samim ekspedicijskim zborom bi bil lahko zasedel marsikatero azijsko deželo, a tega le ni storil.

* * *

Sestdnevna vojna na Srednjem vzhodu je močno pretresla svet. Karta sveta se ni prav nič spremenila in se najbrž tudi ne bo bistveno. Vendar je ta spopad odjeknil v zadnji azijski prestolnici v najbolj zanikrni arabski zelenici.

Po svojih dimenzijah je bil spopad samo lokalna vojna, po svojih posledicah pa je imel naravo hudega potresa. Le pomislite: sedanja generacija

arabske in židovske mladine je doživela že tretji konflikt v dvajsetih letih. Tretji spopad za piškavo zemljo na robu pustinje.

Trikrat so v zadnjih sedemdesetih letih krvaveli Francozi in Nemci, zdaj je mir na Renu. De Gaulle in Adenauer sta položila mostove.

Kdo bo zgradil most med Židi in Arabci? Kdo bo zagotovil mir na Srednjem vzhodu — tam, kjer pridejo skupaj Evropa, Azija in Afrika?

Za kaj gre? Je to spopad dveh dinamičnih nacionalizmov? Dveh nacij, ki sta naenkrat začutili svojo moč?

So Židje in Arabci orodje tretjih sil? Je to ena izmed tragedij tretjega sveta — nerazvitih držav?

Židi niso niti Vzhod niti Zahod. Arabci niso klasični Vzhod. Njihove oči so bile že od osvojitve Španije obrnjene na zahod. V saracenski Španiji je njihova civilizacija dosegla svoj drugi vrh. Kordova je lahko tekmovala z vsemi drugimi arabskimi mesti, tudi z Buharo.

Ne le Arabci, tudi Židi so sinovi Arabskega polotoka, potomci Sema — Semiti. Židovski patriarhi so tudi islamski očaki (svetniki). Noe (Nuba), Abraham (Ibrahîm), Jezus (Isa) so bili tudi muslimanski preroki.

Še enkrat se je pokazalo, kako občutljivo je ravnotežje sveta. Vsaka lokalna vojna ga lahko podre, kajti danes ni izoliranih dogodkov. Vsak najmanjši konflikt ima lahko velikanske posledice.

Arabci so doživeli najhujši poraz v novejši zgodovini. S tem dejstvom se ne bodo čez noč sprijaznili. Njihov crescendo je bil od druge svetovne vojne sem vse močnejši. Le pogledjmo na karto, še malo pa bodo izginile zadnje angleške postojanke iz arabskega sveta. Januarja 1968 bo postala neodvisna tudi Južna Arabija. Prav zdaj je prišel šok — majhen Izrael je premagal koalicijo ZAR, Sirije in Jordanije.

Civilizacija je premagala stepto, mesto je triumfiralo nad vasjo. Arabski svet še ni organiziran. Izgubil je vse tri runde. To je tragična bilanca. Poraza na sinajski fronti si ni mogoče razlagati samo z izraelsko agresijo, uničenjem egiptovskih letal itd.

Res je, Anglija se zdaj umika z arabske scene, Francija je zapustila leta 1946 Sirijo in Libanon. Italijani so izgubili Libijo že med drugo svetovno vojno. Toda arabske države imajo zdaj druge probleme.

Rešitev teh je še daleč. Malo je verjetno, da bi v tej stopnji Arabci in Židi sklenili formalni sporazum. Tudi druga vprašanja se rešujejo tako počasi.

Irsko vprašanje še danes ni rešeno. Irska republika vztrajno zahteva vse grofije »zelenega otoka«.

Ciper je še vedno in bo še dolgo jabolko spora med Grki in Turki.

Kako dolgo ni bilo rešeno vprašanje libanonskih kristjanov!

Indija in Pakistan še nista rešili usode Kašmirja, še vedno visi Damoklov meč nad obema državama.

Američani so že 23 let v Nemčiji, 17 let na Koreji. Vojna v Alžiriji se je vlekla 7 let. Kako dolgo že traja vojna v Vietnamu?

Cigava je Palestina? To je vprašanje za zgodovinarje. Pred 50 leti je Anglija — Balfourjeva deklaracija — obljubila Židom »home rule« — ognjišče — v Palestini. To je zrevoltiralo Arabce. Izrael je po njihovem mnenju nož v hrbet Arabcem.

In vendar trdijo Židi, da brani Velika Britanija v bistvu arabsko stvar. Še boljše — samo svoje materialne koristi na Srednjem vzhodu. Nafta! To je tista umazana tekočina, za katero ji gre.

Kaj pa Francija, »zaščitnik« tretjega sveta? Ondan je znani francoski publicist Aron takole zapisal: Uradna Francija je za Arabce, javno mnenje za Izraelce. Francija je tako uresničila idealno ravnotežje. Ena zahodna država vendar mora biti na strani Arabcev, poudarjajo v Parizu.

Vojne na Srednjem vzhodu so danes to, kar so bile nekdanje vojne na Balkanskem polotoku. Vprašanje Palestine bo rešeno, ko se bodo poleggle nacionalne in verske strasti. Izrael je mlada nacija, svojo moč in fanatizem črpa iz stare židovske religije. To moč kombinira z moderno tehniko.

Vedeti moramo, da so bili Židje »izvoljena« rasa, Palestina »obljubljena dežela«. Arabci so v nekem smislu še mlada nacija, še vedno iščejo skupno platformo. Še vedno ne vedo, ali so ena nacija ali več nacij.

* * *

Dobrih 20 let je minilo od druge svetovne vojne in vendar govori svet še vedno o vojni. Kakšna dolga travma! Evropa krvavih dni še ni pozabila. Še danes govorijo vsi o tistem tragičnem konfliktu. Nikoli več, so zapisali leta 1918 in še enkrat, še bolj odločno, leta 1945.

Nikoli več! In vendar so zmetali ameriški piloti več bomb v Vietnamu kot med vso drugo svetovno vojno na Nemčijo. Več bomb odvržejo na Haifong, kot so jih zmetali Izraelci med šestdnevno vojno na Srednjem vzhodu.

Posledice druge svetovne vojne so še vidne na vsakem koraku. V nekaterih azijskih državah proizvodnja še ni dosegla predvojne ravni. Kako dolga bi bila agonija šele po tretji svetovni vojni? Raje ne razmišljajmo o tem.

Leto, ki se končuje, je načelo več vprašanj, kot jih je rešilo. Prepada med razvitimi in nerazvitimi narašča. Leta 1960 so znašali dolgovi nerazvitih držav 10 milijard dolarjev, leta 1966 že 40 milijard. V tem razdobju je narasel nacionalni dohodek v prvih državah na prebivalca za 2 dolarja, v drugih za 60 dolarjev. V Združenih državah je že skoraj 3000 dolarjev na leto, v državi Malavi v Afriki še ni niti 40 dolarjev.

Nastaja nova delitev: imamo nerazviti »Jug« in razviti »Sever«. Ta delitev bo že čez nekaj let bolj usodna, kot je bila delitev na Vzhod in Zahod. Tudi ta zijoči prepada ogroža mir na svetu, kajti sreča in napredek človeštva sta odvisna samo od enakomernega razvoja vseh držav, vseh kontinentov.

Pravijo, da determinirajo politično sceno današnjega sveta tri osebe: kar danes sklene Johnson o vojni v Vietnamu, kar misli de Gaulle o organizaciji Evrope, kar namerava storiti Mao v Aziji — to je danes centralna tema svetovne diplomacije. Listi objavljajo dolge komentarje. Vendar pa gre razvoj drugo pot.

Glavni problemi generacije, ki prihaja, pa niso niti Johnson niti Mao in de Gaulle. Niso niti Vietnam, rdeče knjižice kitajskega Konfucija (Mao) niti slava vélike Francije, marveč bolj določene stvari, in sicer mir na zemlji, potem, kako preprečiti rasne konflikte na svetu, spopad med bogatimi in revnimi (nerazvitimi) državami.

Morda ni več tako daleč čas, ko bomo imeli eno valuto na vseh celinah. Vendar bodo nacionalna vprašanja še vedno tako usodno razdvajala države.

Celo tako resen državnik, kot je de Gaulle, predvideva v prihodnosti rasne konflikte — rasne vojne. Upoštevati moramo, da je nacionalizem v Aziji zelo dinamičen in da ima še vedno moč religije, eksploziva. Evropa je to stopnjo že prebolela.

Gospodarski in politični razvoj ne gre vzporedno s tehničnim. Naši aparati lete že na Venero, toda na svetu je še 60 % prebivalstva nenahranjenega. Vsak dan vemo več o Mesecu in drugih nebesnih telesih. Kaj se dogaja na Kitajskem, za velikim zidom, pa je še vedno uganka.

Vedno moramo upoštevati, da bomo imeli leta 1975 že 4 milijarde ljudi na naši krogli. Problemov bo več — ne manj. Dinamika življenja bo močnejša, kontrasti bodo še večji.

Ce bomo znali zagotoviti mir, bomo dosegli svoj cilj. To ni skromen — to je velik program!

Miran Ogrin

ANTIKRONIKA. Zamenjava pojmov: »Veš, včeraj sem bil v kinu. Tako me je bilo sram, da bi najraje pod sedež zlezel. Pred začetkom filma se je na platnu pojavil velik napis: Rešujte celjsko gledališče! Postanite njegov obiskovalec! Zdelo se mi je, da so se naenkrat vsi ozrli vame. Kot v berača. Pa ne vedo, da sploh ne gre zame, ne gre za nas, za gledališče gre, za slovensko kulturo...« (Tovariš) — Socialno reševanje gledališča, kaj pa socialistično?

Vse o Prešernu: »Res, po Lakičevičevem — Prešeren ni bil samo doktor prava, ampak tudi političnih ved, vendar je avtor kljub svoji politični nagnjenosti malce skregan z literarno, pa tudi s splošno zgodovino. Po njegovem je Prešeren pisal v jeziku, ki ga govore kmetje njegove male Vrbe... v jeziku teh trdih kmetov... bil je rustikalni poet' itd.« (Delo o članku v La Revue Yougoslave) — Ali ne bi tudi v takih primerih popolne ignorance lahko nastopil javni tožilec?

Molk: »Ko se je približala nova sezona, smo izvedeli, da Knjižna polica ne bo več izhajala. Uradni razlogi za to sicer še niso bili objavljeni, a si jih ni težko misliti. Že nekaj časa je v navadi, da se v takih primerih opravičuje vse s tako imenovanim pomanjkanjem sredstev. Ta utemeljitev, ki jo slišimo vsak dan, je zelo preprosta, pa vendarle značilna. Nenamerno namreč razodeva verjetno resnico: da sredstva so, a jih pač ne uporabljamo v ta namen, temveč za kaj drugega, večkrat celo manj pomembnega. In tu bi se moralo pričeti razpravljanje: za kaj vse uporabljamo sredstva, ki so namenjena kulturi in ali jih nikoli ne trošimo nesmotrno...« (Knjiga 67) — Molk, ki je zagnil tudi Knjižno polico, glede takšnega razpravljanja, sicer prepotrebne, ne obeta nič dobrega.

Seperalienacija: »Obrazložitev za nagrado, ki so jo na I. mednarodnem festivalu filmov o lovu in ribolovu, Novi sad, podelili poljskemu filmu Tam, kjer je gozd tako velik: 'To je baladna zgodba po zgledu črnega humorja o prazni in odtujeni eksistenci poljskega bizona.'« (Delo) — Alienacija od zdrave pameti.